

Tobak utgör ett dödligt hot för människa och miljö i u-länderna

Bengt Wramner

Artikeln beskriver tobaksodlingens utbredning i olika länder, främst den icke-industrialiserade delen av världen. Här medför tobaksodlingen stor skogsskövling genom röjning av skogsmark till tobaksodling och fr a genom den stora vedåtgången till torkning av tobaksblad. Tobaksplantan kräver kraftig markgödning och stora mängder bekämpningsmedel med förgiftning av dricks-vattentäkter som följd.

Bengt Wramner är folkhälsochef inom Landstinget Skaraborg. Han är också konsultläkare vid Skaraborgsinstitutet med uppgift att vara verksamhetsansvarig för Världshälsoorganisationens officiella Collaborating Centre om tobak, vilket är förlagt till Skaraborgsinstitutet i Skövde.

Inledning

Över hela världen torde det vara välkänt, att tobaksbruket medför förödande konsekvenser när det gäller uppkomst av en rad stora folksjukdomar, samband som i varje fall bland en enig medicinsk expertis står odiskutabla. Även hälsokonsekvenser av passiv rökning blir alltmer kända. Tobaksvaneepidemiologi som instrument för planering och utvärdering av förebyggande insatser har blivit en utvecklad disciplin på många håll. Forskning och aktionsplaner mot tobak har alltmer kommit att inkludera lagstiftning och skattepolitik.

Däremot har det tobaksförebyggande arbetet endast sporadiskt fokuserats på sociala och miljömässiga konsekvenser av tobaksproduktion i u-länderna. Jag vill i denna artikel väcka intresse för en bred humanekologisk syn på såväl framtida tobaksforskning som argument för tobaksförebyggande arbete inte minst bland skolor.

Miljöförstöring i u-länder av tobaksodlingen kan utgöra ett viktigt argument i folkhälsoarbetet i skolorna

Odling i Sverige

1725 erhöll Jonas Alströmer Kungl Majt:s tillstånd att starta tobaksodling. Alingsås blev centrum för svensk tobaksodling. Långt fram på 1800-talet blommade tobaksplantorna just vid denna tid vid bergsslutningarna ner mot Skövde. Den sista svenska odlingen i Åhus-trakten upphörde först 1964. Svensktobaken användes främst till snus.

Odling i Europa

EU satsar årligen ca 50 miljoner kronor på kampanjer mot tobaksbruk i sina medlemsländer och något tiotal miljoner kronor på tobaksinformation ingående i folkhälsoprojekt i de f.d. kommuniststaterna i Europa. De närmare 200.000 tobaksodlarna inom EU får samtidigt en subvention av 25 kronor per kilo tobak, vilket är avsevärt mer än vad som motsvarar tobakens marknadspris. Denna EU-odlade tobak säljs främst till u-länder och Östeuropa. EU-s subventioner till tobaksodling är hela 30 miljoner kronor om dagen !

Odling ute i världen

Tobak odlas över praktiskt taget hela jordklotet, där klimat och jordmån tillåter, dvs mellan 60:e breddgraderna. Cigarrtobak odlas på näringsrika jordar i varmt, fuktigt klimat, t.ex. Cuba och Indonesien. Cigaretto-bak odlas främst på magra jordar eller rätt bördiga men sandiga jordar.

Några av de främsta tobaksodlande länderna är följande (siffror i 1000 ton):

- * Kina och USA 900 vardera
- * Indien 470
- * Brasilien 350
- * Thailand 150
- * Bulgarien 130
- * Grekland och Italien 120 vardera
- * Indonesien 85
- * Malawi och Zimbabwe 70 vardera

Odlingens volymen i ett litet land som Malawi är enligt vad som framgår nedan förödande.

Tobaksproduktion

I hela kedjan av tobaksproduktionen ingår ytterst allvarlig miljö- och hälsopåverkan. De kortsiktiga vinsterna av tobaksodling för såväl odlarfamiljerna som regeringarna i många u-länder har inneburit att tobaksarealerna ökar på bekostnad av arealer för födoämnesproduktion. Skog huggs ned för utvinning av nya arealer. Av tobaksbolagen subventioneras handelsgödsel med t.ex. höga tungmetallhalter samt insektsbekämpningsmedel, vilket i praktiken utarmar jordarna. Ofta används en åker för tobaksodling bara 2-3 år och måste sedan ligga i träda i årtal. Grundvattentäker förgiftas av fr.a. bekämpningsmedel, och årligen dör åtskilliga 100-tal människor därav, utöver alla dem som får förgiftningsorsakade sjukdomar. Konsekvenserna av skogsskövlingen behandlas separat nedan. Efter torkning och jäsning lagras tobaksbladen i ett par år. Sedan sker fabriksmässig bearbetning i en usel arbetsmiljö. Många tobaksarbetare, fr.a. barn, drabbas av nikotinorsakade arbetssjukdomar. Ur social synvinkel är det förödande, att tobaksodling är en arbetsintensiv produktion, vilket innebär att barn och kvinnor arbetar med tobaken och uteblir från skol- och arbetsutbildning.

Skogsskövling

Det torde vara välkänt för de flesta, vilken förödelse ur miljösynpunkt som kraftig skogsavverkning leder till i många utvecklingsländer. Markens vattenbindande förmåga upphör, regnperioder respektive torka, som är naturliga klimatförhållanden, blir istället till svältkatastrofer, vilka i själva verket är orsakade av människan.

En viktig delprocess i tobaksproduktionen är torkningen av tobaksbladen efter skörden. Av all odlad tobak i världen torkas 2/3 genom rökning. Som rökkälla används i rikare länder kol, olja och gas. I u-länderna står i huvudsak vedeldning till buds.

Av den skog, som nedhuggs för tobaksodling åtgår 69 % till vedeldning, 16 % till papper och emballage samt 15 % till material för byggnation av torkningslador.

I slutet av 1970-talet kom de första rapporterna om miljökonsekvenserna av tobaksodling. Liksom fallet har varit med rön om aktiv rökning, om passiv rökning, om tobaksreklam, om åldersgräns för tobaksinköp osv har tobaksindustrin satsat intensivt för att förneka för dem negativa samband, i varje fall tills de efter årtal fullständigt har motbevisats om motsatsen. På samma sätt är det beträffande tobaksodlingen och miljöpåverkan.

12 % av all skogsavverkning i u-länder sker p g a tobaksodling. Det åtgår ett träd för att tillverka 300 cigaretter

En rapport har hävdat att 12 % av all skogsavverkning i u-länder sker p.g.a. tobaksodling. En WHO-rapport 1980 visade att i vissa u-länder åtgår ett träd i hotad regnskog för odling och bearbetning av tobak motsvarande 300 cigaretter. Världsbankens rapport 1984 och slutsatser vid en världsskogsvårdskonferens 1987 har pekat på liknande samband.

I t.ex. norra Tanzania har tobaksodling och tobaksindustri varit den allra största skogsavverkaren. Liknande gäller för delar av Sydostasien, Nepal och inte minst Malawi. Det afrikanska landet Malawi utgör ett slående belägg för hur tobaksindustrin helt enkelt ödelägger allt större arealer med begynnade ökenbildning till följd.

Visserligen sker återplantering med hjälp av samhällets medel, och i vissa fall t.o.m. finansierat av tobaksindustrin. Man har då satsat på snabbväxande träd, t.ex. Eucalyptus, dvs arter som ej funnits naturligt i dessa områden. Detta har i t.ex. södra och västra Afrika lett till kraftig påverkan av vattentillgång, eftersom dessa träd är starkt vattenkonsumerande.

Slutsatser

Forskningsmässigt måste världssamfund och universitet studera de långsiktiga effekterna av tobaksodling mycket mer än hittills. Detta gäller såväl sociala och ekonomiska konsekvenser som miljö- och folkhälsomässiga. I Sverige måste inte minst inom Agenda 21 arbetet och ungdomars stora miljöintresse dessa samband uppmärksammas.

REFERENSER

- World Health Organization. Save the rain forests. Bull IUCN 1980; 1 (5)
- Eckholm E, Foley G et al.: Fuelwood: the energy crisis that won't go away. London: Earthscan. 1984.
- World Bank. World Bank tobacco financing: the environmental/health case: background for policy formulation. Washington: Office of Environmental and Scientific Affairs. World Bank 1984.
- US Department of Agriculture. World Tobacco Situation. Foreign Agriculture Service Circular Series FT 2-88, Februari 1988
- Chapman S: Tobacco and deforestation in the developing world. Tobacco Control 1994; 3: 191-193